

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

SÜSTLAVAHETUSTEENUSE KÜLASTAJATE PROFIL NING RISKIKÄITUMINE

Esmaklientide analüüs 2013

Maris Salekešin

Tallinn 2014

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	3
2. METOODIKA.....	3
3. TULEMUSED JA ARUTELU.....	4
Sotsiaaldemograafilised näitajad.....	4
Narkootikumide süstimine.....	5
Kokkupuude teenustega.....	7
4. KOKKUVÕTE.....	9
5. LISA 1. SVP korduvkülastaja ankeet.....	10

SISSEJUHATUS

Süstlavahetuspunktid (edaspidi SVP) on teenust pakkunud Eestis aastast 1997. Viimase kümnendi jooksul on teenust jõudsalt laiendatud. Kui 2002. aastal oli kokku 13 SVP-d, siis 2013. aastal pakkus teenust 37 SVP-d (13 statsionaari ning 24 väljatöö punkti). Teenused on kättesaadavad Tallinnas ja selle lähiümbruses, Kirde-Eestis ning Kesk-Eestis.

METOODIKA

Süstlavahetuspunktides (SVP) on alates 2003. aastast teostatud esma- ja korduvkülastajate küsitlemist, selgitamaks süstlavahetuse ja nõustamise teenust kasutavate süstivate narkomaanide sotsiaal-demograafilist tausta ning süstimise- ja seksuaalkäitumisega seotud riskikäitumist.

2011.a. kaasajastati SVP-de esmakülastajate ankeeti, mille käigus muudeti kogutavate andmete koosseisu. Muuhulgas lisati küsimusi ainete tarbimise, süstimisega seotud riskikäitumise, teenustega kokkupuutumise kohta. 2012.a. algusest alustati andmete kogumist uute ankeetidega. SVP-de töötajatel koostati esmakülastajate küsitlemise juhend.

Analüüsis kasutatud andmed on kogutud perioodil jaanuar-detsember 2013.a. Klientide anketeerimist teostasid kõik organisatsioonid, kellel oli antud perioodil Tervise Arengu Instituudiga kehtiv koostööleping.

TULEMUSED ja ARUTELU

Perioodil jaanuar-detsember anketeeriti 473 (76,3%) esmaklienti. Arvestades, et SVP-sid külastas 2013.a. kokku 849 uut klienti (Rahvastiku Tervise Arengukava 2013.a. aruanne), täideti ankeet 55,7% esmakülastuse kohta. 60,7% ankeetidest täideti Ida-Virumaal, 37,4% Tallinnas/Harjumaal ning 1,9% teistes piirkondades (Tapa ja Paide) (Tabel 1).

Tabel 1. Ankeetide täitmine piirkonniti.

Piirkond	Esmakordne (n)	Täidetud ankeete (%)
Tallinn/Harjumaa	157	33,2
Ida-Virumaa	307	64,9
Ülejäänud Eesti	9	1,9
Kokku	473	

Sotsiaaldemograafilised näitajad

Võrreldes 2006-2009 aastaga, mil SVP-de klientide keskmine vanus oli 24,3 aastat, on viimasel paaril aastal vanus 3 aasta võrra kasvanud. SVP-de esmakülastajate keskmine vanus oli 2013.a. 27,8 aastat. Piirkondlikult keskmises vanuses erinevusi ei olnud. Natuke rohkem kui kolmandik esmaklientidest (32,5%) on vanuses 18-24 eluaastat. Kõige vanem SVP esmakülastaja oli 2013.a. 54-aastane ning kõige noorem 15-aastane. 4 valimisse sattunud alaealist külastas SVP-d Tallinnas/Harjumaal ning 5 alaealist Ida-Virumaal. SVP-sid külastanud alaealiseid võib rohkem olla, sest kõik ei ole antud analüüsi valimisse sattunud (nt korduvkliendid).

Kõikidest SVP-de esmakülastajatest 78,9% olid mehed ning 21,1% naised. Klientide soolisel jaotuvusel aastate lõikes olulisi erinevusi ei ole olnud. Suurem osa, 42,4% SVP-sid külastanud naistest, olid vanuses 18-24. Samas vanuserühmas oli kõige rohkem ka meeskliente (29,7%).

9,7% küsitletud esmaklientidest väitis, et on õppimisega hõivatud ning enda sõnul töötas 37%. Kui õppijate osakaal on aastate lõikes sarnane püsinud, siis töötajate arv on kõikunud, olles 2008. aastal 35% ja langedes 2009. aastal 22%-ni.

SVP-de klientide rahvuslik jaotuvus on kõikidel aastatel erinenud piirkondade kaupa. Mitteeestlastest kliente oli kõige rohkem Ida-Virumaal (87,6%) ja Tallinnas/Harjumaal (63,7%) (Tabel 2).

Tabel 2. Rahvus piirkonniti.

Piirkond	Eestlane (%)	Venelane (%)	Muu (%)
Tallinn/Harjumaa	34,4	63,7	1,9
Ida-Virumaa	9,2	87,6	2,9
Ülejäänud Eesti	77,8	22,2	0

Narkootikumide süstimine

Esmaklientide keskmine süstimise staaž oli 4,9 aastat, varieerudes 0 aastast kuni 25 aastani. Võrreldes 2012.a. on 2013.a. piirkondlikud erinevused süstimise staažis. Kui 2012.a. ei olnud Tallinna/Harjumaa ning Ida-Virumaa esmakülastajate seas olulisi erinevusi keskmises süstimise staažis (5,6a ning 5,1a), siis 2013.a. oli Tallinna/Harjumaa esmaklientide keskmine süstimise staaž 3,6a ning Ida-Virumaal 5,6a. Teiste piirkondade keskmises süstimise staažis suuri erinevusi ei olnud: 2012.a. oli vastav näitaja 3,8 ning 2013.a. 4 a. 26,4% esmaklientidest oli narkootikume süstinud kuni aasta. Esmaklientide seas on kõige rohkem neid, kes on süstinud kuni kaks aastat (42,6%). Kuni kahe aastase süstimisstaažiga esmakülastajate seas oli kõige enam 18-24-aastaseid (54,7%).

Esmaklientide seas on kõige rohkem neid, kes süstivad mõned korrad nädalas. Süstimisstaažiga süstimise sagedus tõuseb (Tabel 3). Süstimissageduses ei ole varasemate aastatega võrreldes erilisi muutuseid toimunud. Tabel 3. Süstimise sagedus lähtuvalt süstimise staažist ja kliendi tüübist.

	Staaž		
	0-2	3-5	<6
Mitu korda päevas	26,2	28,6	39,5
Kord päevas	18,6	28,6	25
Mõned korrad nädalas	39,3	34,3	21,1
Harvem	15,7	8,6	14,5

Nagu varasematel aastatel, oli ka 2013.a. opiaatide (fentanüül, heroiin) tarbijate süstimissagedus suurem kui simulantide (amfetamiin) tarbijatel. Rohkem kui kolmandik fentanüüli ja heroini tarbijatest süstivad kord päevas või sagedamini, suurem osa amfetamiini tarbijatest süstib end mõned korrad nädalas (Tabel 4).

Tabel 4. Süstimise sagedus ainete lõikes.

Aine	Sagedus (%)			
	Mitu korda päevas	Kord päevas	Mõned korrad nädalas	Harvem
Fentanüül	36,3	29,8	22,5	10,6
Amfetamiin	19,9	14,7	46,1	17,8
Heroiin	46,2	26,9	19,2	3,9

Natuke rohkem kui pooltel SVP-de esmaklientidel oli peamiseks süstitavaks aineks viimase nelja nädala jooksul fentanüül, millele järgnesid amfetamiin ning heroiin. Peamine aine erineb piirkondlikult. Kui Tallinnas ja lähiümbruses ning Ida-Virumaal on peamiseks süstitavaks aineks fentanüül, siis teistes piirkondades SVP-de esmakliendid opiaate ei tarbinud. (Tabel 5).

Kui 2008. aastal oli SVP-de korduvklientide peamiseks süstitavaks aineks amfetamiin (54%), siis viimasel kahel aastal on see asendunud fentanüüluga (2012.a. 47,7% ning 2013.a. 51,8%).

Tabel 5. Peamise süstitava aine tarbimine piirkonniti.

	Fentanüül (%)	Amfetamiin (%)	Heroiin (%)
Kogu Eesti	51,8	40,4	5,5
Tallinn	63,7	31,9	4,5
Ida-Virumaa	47,2	43,3	6,2
Ülej. Eesti	0	88,9	0

37,8% esmaklientidest väitis, et süstivad ainult ühte ainet. Segatarbijad tarbivad lisaks peamisele ainele ka amfetamiini. Muul viisil tarbitakse lisaks kanepit. Nagu ka varasematel aastatel, tarbivad lühema süstimisstaažiga külastajad lisaks peamiselt kanepit ning staaži kasvades asendatakse see stimulantidega (Tabel 6).

Tabel 6. Süstimise staaž ainete lõikes.

	Staaž		
	0-2	3-5	<6
Ainult peamine aine	42,2	29,9	37,5
Kanep	17,6	13,1	18,1
Amfetamiin	9,1	10,3	16,3
Stimulant + kanep	12,6	15	4,4

SVP esmakülastajate peamiseks süstalde saamise kohaks oli apteek (51%) ning teised narkomaanid (41,9%). Kuna antud küsimuse puhul oli osadel juhtudel märgitud mitu vastusevarianti, on tabelis ära toodud % nendest vastusevariantidest, mis olid valitud (Tabel 7).

Tabel 7. Peamised süstalde saamise kohad (valitud oli mitu vastusevarianti).

	Esmaklient (%)
Apteek	51
SVP	20
Väljatöö	19
Teised narkomaanid	41,9
Diiler	25

Kokkupuude teenustega

Sarnaselt eelmisele aruandlusperioodile väitis suur osa 2013.a. esmaklientidest (58,8%), et nad ei ole sihtrühmale suunatud teenuseid tarbinud (Tabel 8).

Tabel 8. Kokkupuude teenustega (võimalik valida mitu vastusevarianti).

	Esmaklient (%)
Ei saanud teenuseid	58,8
Ravi (narkomaania?)	13,1
Rehabilitatsioon	9,5
Nõustamine	18,2
Eneseabi/kogemusnõustamine	4,0

2013.a. SVP esmaklientidest polnud 35,3% enda sõnul kunagi HIV suhtes testitud. Nagu 2012.a. nii ka 2013.a. on lühema staažiga süstijate hulgas enam neid, kes pole kordagi elu jooksul ennast HIVi suhtes testinud (51,8%) ning kõige rohkem on testinud enam kui 5-aastase süstimisstaažiga küllastajate hulgas (Tabel 9).

Tabel 9. Süstimise staaž ja HIV suhtes testimine

Süstimise staaž (aastat)	Ei ole testitud	Viimase 12 kuu jooksul	Rohkem kui aasta tagasi
0-2	51,8	25,6	20,1
3-5	28	30,8	39,3
≥6	18,1	43,8	37,5

*Mõnes ankeedis oli antud küsimus vastamata.

2013.a. oli 20,1% kõikidest SVP esmaküllastajatest enda sõnul HIVi nakatunud. HIVi nakatunute osakaal tõuseb süstimisstaaži suurenemisega – pikema süstimisstaažiga klientide seas on rohkem HIVi nakatunuid (Tabel 10).

Tabel 10. HIV-staatus ja süstimis staaž, esma- ja korduvklientide hulgas.

HIV-staatus	Staaž		
	0-2	3-5	<6
Positiivne	13,6	16,8	31,3
Negatiivne	29,2	40,2	32,5

KOKKUVÕTE

Kokkuvõtlikult võib välja tuua järgmised olulised punktid:

- Kuigi SVP teenus on mõeldud täisealistele, on teenust pakutud ka alaealistele klientidele. SVP-des puudub kindel arusaam ning nägemus, kuidas selliseid kliente aidata.
- Suur osa SVP-sid külastavatest naistest on vanuses 18-24, millest on näha selge vajadus naistele suunatud, reproduktiivtervise alase nõustamise järele.
- Suur osa SVP-de külastajatest on noored, kuni 24-aastased (32,5%) ning lühikese süstimisstaažiga, kuni 2 aastat.
- Kuna suur osa SVP-de esmas- ning korduvklientidest väidab, et nad ei ole sihtrühmale pakutud teenustega kokku puutunud, tuleks teenuste pakkumise ning ühelt teenuselt teisele suunamise süsteem üle vaadata, et need oleksid tulemuslikumad.
- Suur osa SVP-de klientidest väidab, et nad ei ole elu jooksul HIV suhtes testitud, võiks testimise teenus olla integreeritud SVP teenusega või seda süstemaatiliselt pakkuda SVP teenuse juures.

Lisa 1. SVP korduvkülastaja ankeet.

HEA ANKEEDILE VASTAJA!

Palume Teil vastata järgmistele küsimustele. Tõmmake rist kõige õigema vastuse ette.

Ankeet on anonüümne ja keegi ei saa teada Teie nime.

1. VANUS ..... aastane	2. SUGU ☐ mees ☐ naine
3. KAS TE ÕPITE PRAEGU? ☐ JAH ☐ EI	4. KAS TE TÖÖTATE PRAEGU? ☐ JAH ☐ EI
5. RAHVUS ☐ eestlane ☐ venelane ☐ muu rahvus (kirjutage).....	6. KUI KAUA TE OLETE NARKOOTIKUME SÜSTINUD? ..... aastat ☐ vähem kui aasta
7. MILLINE ON OLNUD TEIE PEAMINE SÜSTITAV NARKOOTIKUM VIIMASE 4 NÄDALA JOOKSUL (NB! sobib üks vastusevariant)? ☐ Fentanüül (valge hiinlane/pärslane /afgaanlane) ☐ Amfetamiin ☐ Heroiin ☐ Moon/Mak ☐ Muu (täpsusta)	8. MILLISEID NARKOOTIKUME TE LISAKS OM PEAMISELE SÜSTITAVALE NARKOOTIKUMILE VIIMASE 4 NÄDALA JOOKSUL VEEL TARVITASITE (mitte ainult süstides)? (NB! sobib mitu vastusevarianti) ☐ Fentanüül (valge hiinlane/pärslane/afgaanlane) ☐ Amfetamiin ☐ Kanep ☐ Ecstasy ☐ Kokaiin ☐ Heroiin ☐ Moon/ Mak ☐ Muu (täpsusta). .....
9. KUI SAGELI TE VIIMASE 4 NÄDALA JOOKSUL SÜSTISITE NARKOOTIKUME? ☐ Mitu korda päevas ☐ Üks kord päevas ☐ Mõned korrad nädalas	10. KAS TE OLETE VIIMASE 4 NÄDALA JOOKSUL SÜSTINUD SÜSTLA VÕI NÕELAG. MIDA KEEGI ON ENNE TEID KASUTANUD? ☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei tea/ei mäleta

☐ Harvem	
<p>11. KAS TE OLETE VIIMASE 4 NÄDALA JOOKSUL SÜSTLAID/NÕELU PUHASTANUD?</p> <p>☐ JAH</p> <p>☐ EI</p> <p>☐ EI, kasutasin iga kord uut süstalt</p> <p>11A. MILLEGA TE PUHASTASITE SÜSTLAID?</p> <p>☐ pesin veega</p> <p>☐ keetsin süstalt</p> <p>☐ puhastasin alkoholi või desinfitseerimisvahendiga</p>	<p>12. MILLINE OLI VIIMASE 4 NÄDALA JOOKSUL TEIE PEAMINE UUTE NÕELTE/SÜSTALDE SAAMISE ALLIKAS?</p> <p>☐ Apteek</p> <p>☐ Süstlavahetuspunkt</p> <p>☐ Väljatöötaja</p> <p>☐ Diiler varustas</p> <p>☐ Teised narkomaanid/sõbrad varustasid</p> <p>☐ Haigla/perearst</p> <p>☐ Muu (täpsusta) .....</p>

<p>13. MILLISEID ALLJÄRGNEVAID TERVISHOIU- ja SOTSIAALTEENUSEID TE OLETE VIIMASE 12 KUU JOOKSUL SAANUD? (NB! sobib mitu vastusevarianti)</p> <p>☐ Sõltuvusravi (sealhulgas metadoon-asendusravi)</p> <p>☐ Rehabilitatsioon (ehk taastusabi)</p> <p>☐ Nõustamine (psühholoogiline ja/või sotsiaalnõustamine)</p> <p>☐ Eneseabirühmad ja/või kogemusnõustamine (nii narko kui HIV)</p> <p>☐ Ei saanud mingeid teenuseid</p> <p>☐ Muu (täpsusta) .....</p>	<p>14. KAS TE OLETE KÄINUD KUNAGI HIV-TESTI TEGEMAS?</p> <p>☐ EI → jätkake küsimusega nr. 16</p> <p>☐ JAH, viimase aasta jooksul</p> <p>☐ JAH, rohkem kui aasta tagasi</p>
<p>15. MILLINE OLI TEIE VIIMASE HIV-TESTI TULEMUS ?</p> <p>☐ Positiivne</p> <p>☐ Negatiivne</p> <p>☐ Ei tea/ei mäleta</p>	<p>16. MITME ERINEVA INIMESEGA OLETE TE VIIMASE 12 KUU JOOKSUL OLNUD SEKSUAALVAHEKORRAS?</p> <p>Partnerite arv: <input type="text"/></p> <p>☐ Ei mäleta</p>
<p>17. KUI SAGELI TE VIIMASE 12 KUU JOOKSUL JUHUPARTNERIGA SEKSUAALVAHEKORRAS OLLES KASUTASITE KONDOOMI?</p> <p>☐ Mitte kordagi</p> <p>☐ Harva</p> <p>☐ Enamasti</p> <p>☐ Iga kord</p>	<p>18. KAS KÜLASTATE SÜSTLAVAHETUSPUNKTI ESMAKORDSELT?</p> <p>☐ JAH</p> <p>☐ EI</p>

AITÄH ANKEEDI TÄITMISE EEST!

TÄIDAB SVP NÕUSTAJA

.....
 .....

täitmise päev/ kuu/ aasta

SVP nimi, kus ankeet täideti